

100 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

■ Άγγελος Αγγελίδης

Αποκαλείται ο "Μεγάλος Πόλεμος". Φέτος συμπληρώνονται 100 χρόνια από την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ενός πολέμου που αιματοκύλησε την Ευρώπη και τον υπόλοιπο κόσμο, οδήγησε στην κατάρρευση τεσσάρων αυτοκρατοριών, επέφερε ριζικές αλλαγές στο χάρτη της Ευρώπης, στάθηκε η αιτία για τη Ρωσική Επανάσταση, δημιούργησε την "Κοινωνία των Εθνών" και συνέβαλε στην ανάδειξη νέων υπερδυνάμεων, όπως οι ΗΠΑ και η Ιαπωνία. Η εμπλοκή της Ελλάδας ήταν... "επεισοδιακή", αλλά οδήγησε σε σημαντική επέκταση της εδαφικής της κυριαρχίας.

Αίτια και Αφορμές

Το 1914 είχε συμπληρωθεί ένας ολόκληρος αιώνας από τον τελευταίο μεγάλο πόλεμο, το 1815, στην Ευρώπη. Μετά τον γαλλογερμανικό πόλεμο του 1871, καμιά από τις Μεγάλες Δυνάμεις δεν είχε στείλει τους στρατιώτες της σε κάποια επιχείρηση ενάντια σε μια άλλη. Η προοπτική, όμως, ενός μεγάλου ευρωπαϊκού πολέμου έμοιαζε πολύ απίθανη μέχρι τον Αύγουστο του 1914!

Για την άρχουσα τάξη οι τελευταίες δεκαετίες ήταν δεκαετίες θριάμβου: η οικονομία είχε βγει δυναμωμένη από τη Μεγάλη Ύφεση του 1870-1880, η επιστήμη και η τεχνολογία έκαναν άλματα και η κυριαρχία τους απλωνόταν σε ολόκληρο τον κόσμο. Η εμπιστοσύνη τους στο μέλλον ήταν απεριόριστη: η Μπελ Επόκ (Belle Époque), η Ωραία Εποχή, σίγουρα θα συνεχιζόταν για πάντα.

Ωστόσο, τα αίτια του Α΄ Π.Π. πρέπει να αναζητηθούν στις οικονομικές συνθήκες της εποχής και στις επεκτατικές βλέψεις των διαφόρων κρατών, που είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ανταγωνισμού μεταξύ τους. Ειδικότερα η οικονομική ανάπτυξη της Γερμανίας, που προήλθε από τη ραγδαία εξέλιξη της βιομηχανίας της, οδήγησε στην όξυνση του ανταγωνισμού της με την Αγγλία σχετικά με την εξασφάλιση του μονοπωλίου των διεθνών αγορών.

Ταυτόχρονα, η γαλλική πολιτική της «ρεβάνς», δηλ. η επιθυμία της Γαλλίας να αποκαταστήσει το γόητρό της και να ανακτήσει την Αλσατία και τη Λωρραίνη, (που είχε χάσει στο Γαλλογερμανικό πόλεμο του 1870 - 1871) είχε δημιουργήσει ένταση στις σχέσεις της με τη Γερμανία.

Την ίδια εποχή, η Αυστροουγγαρία βρισκόταν σε ανταγωνισμό με τη Ρωσία σχετικά με την κυριαρχία στα Βαλκάνια. Τα νέα εθνικά βαλκανικά κράτη, που είχαν δημιουργηθεί μετά την παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κρατούσαν ευνοϊκή στάση απέναντι στις διεκδικήσεις των εθνικών μειονοτήτων της Αυστροουγγαρίας και απειλούσαν την ενότητά της. Έτσι, η Αυστροουγγαρία επιθυμούσε να διατηρηθεί το status quo των Βαλκανίων.

Η Ρωσία, από την άλλη πλευρά, επιθυμούσε να βρει διέξοδο στη Μεσόγειο, υποστήριζε την κίνηση του πανσλαβισμού και θεωρούσε τον εαυτό της φυσικό προστάτη των ορθόδοξων λαών των Βαλκανίων, πράγματα που έβρισκαν αντίθετες τη Γερμανία και την Αυστροουγγαρία.

Πριν τον Πόλεμο

Από τις αρχές του αιώνα όλες οι Μεγάλες Δυνάμεις ρίχτηκαν σ' έναν ξέφρενο αγώνα δρόμου ενίσχυσης και εκσυγχρονισμού των ενόπλων τους δυνάμεων. Στη Βρετανία οι στρατιωτικές δαπάνες αυξήθηκαν σχεδόν κατά 30% μέσα στη δεκαετία

1890-1900. Το 1913 ήταν 140% υψηλότερες από ότι το 1887. Η Γερμανία, στα μέσα της δεκαετίας του 1890, δαπανούσε 90 περίπου εκατομμύρια μάρκα κάθε χρόνο για το πολεμικό της ναυτικό. Το 1913 είχε ξεπεράσει τα 400 εκατομμύρια μάρκα. Και οι άλλες Μεγάλες Δυνάμεις δεν πήγαιναν πίσω.

Οι προετοιμασίες δεν ήταν μόνο στρατιωτικές. Από τα τέλη του 19ου αιώνα κιόλας, οι Μεγάλες Δυνάμεις ξεκύθησαν σ' έναν διπλωματικό αγώνα δρόμου για να εξασφαλίσουν φίλους και συμμάχους, δημιουργώντας έτσι δύο μεγάλους συνασπισμούς. Το 1882 η Αυστρία, η Γερμανία και η Ιταλία υπέγραψαν ένα σύμφωνο «αμοιβαίας συνεργασίας» τη λεγόμενη «Τριπλή Συμμαχία». Το 1907 η Γαλλία, η Ρωσία και η Μεγάλη Βρετανία συνέσπασαν την «Τριπλή Συνεννόηση» τη λεγόμενη «Αντάντ». Οι συμμαχίες και τα στρατόπεδα που αιματοκύλησαν την Ευρώπη το 1914-1918 είχαν διαμορφωθεί χρόνια πριν.

Οι κύριοι συνασπισμοί κρατών όπως δημιουργήθηκαν στην Ευρώπη της παραμονής του πολέμου (1914).

Η Κρίση του Ιουλίου του 1914

Σ' αυτήν την τόσο τεταμένη διεθνή κατάσταση ακούσε μια αφορμή για να προκαλέσει τον πόλεμο. Στις 28 Ιουνίου 1914 δολοφονήθηκε στο Σαράγεβο της Βοσνίας (επαρχία της Αυστροουγγαρίας) ο αρχιδούκας διάδοχος της Αυστρίας Φερδινάνδος και η σύζυγός του, Σοφία φον Τσότεκ, από το νεαρό σπουδαστή Γαβριήλ Πρίντσιπ, φανατικό οπαδό της πανσλαβικής εθνικιστικής κίνησης, η οποία διευθυνόταν από υψηλά ιστάμενα πρόσωπα της Σερβίας. Το γεγονός αυτό έδωσε την αφορμή στην Αυστροουγγαρία να ταπεινώσει τη Σερβία και να αυξήσει τη δική της επιρροή στα Βαλκάνια. Έστειλε λοιπόν στη Σερβία τηλεγράφο, με το οποίο την καθιστούσε υπεύθυνη για τη δολοφονία και της έθετε όρους απαράδεκτους. Στις 25 Ιουλίου η Σερβία απάντησε ότι αποδεχόταν όλους σχεδόν τους όρους, αλλά η απάντησή της αγνοήθηκε. Έχοντας η Αυστροουγγαρία την υποστήριξη της Γερμανίας διέταξε γενική επιστράτευση, κήρυξε τον πόλεμο (28 Ιουλίου) κατά της Σερβίας και βομβάρδισε το Βελιγράδι. Σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα, ο πόλεμος γενικεύθηκε. Στην επιστράτευση της Ρωσίας (30 Ιουλίου) απάντησε η Γερμανία με κήρυξη πολέμου εναντίον της (1 Αυγούστου) καθώς και εναντίον της Γαλλίας (3 Αυγούστου). Θέλοντας να εισβάλει στη Γαλλία, παραβίασε τον ουδετερότητα του Βελγίου. Το γεγονός αυτό ενέπλεξε στον πόλεμο την Αγγλία, σύμμαχο του Βελγίου, που κήρυξε τον πόλεμο κατά της Γερμανίας (4 Αυγούστου). Στη συνέχεια, η Αυστροουγγαρία κήρυξε τον πόλεμο κατά της Ρωσίας (5 Αυγούστου), η Σερβία κατά της Γερμανίας (6 Αυγούστου), το Μαυροβούνιο κατά της

Αυστροουγγαρίας (7 Αυγούστου) και κατά της Γερμανίας (12 Αυγούστου), η Γαλλία και η Αγγλία κατά της Αυστροουγγαρίας (10 Αυγούστου), η Ιαπωνία κατά της Γερμανίας (28 Αυγούστου), η Αυστροουγγαρία κατά της Ιαπωνίας (25 Αυγούστου) και κατά του Βελγίου (28 Αυγούστου).

Βρετανοί πολυβολητές με μάσκες αερίων κατά τη Μάχη του Σομμ.

Δυτικό Μέτωπο

Το Δυτικό Μέτωπο αποτέλεσε το κύριο και αποφασιστικότερο μέτωπο του πολέμου. Εδώ τέθηκαν αντιμετώπιες οι δυνάμεις της Γερμανίας με αυτές της Γαλλίας, της Βρετανίας, του Βελγίου, και αργότερα των ΗΠΑ. Το 1915 η Δεύτερη Μάχη του Υπρ σημαδεύτηκε από την πρώτη χρήση δηλητηριωδών αερίων (χλώριο) από τους Γερμανούς. Η δράση των αερίων προκάλεσε πανικό στις γαλλικές γραμμές, αλλά η γερμανική ηγεσία δεν ήταν προετοιμασμένη να το εκμεταλλευτεί.

Ρώσοι περιμένοντας την γερμανική επίθεση

Ανατολικό Μέτωπο

Ρώσοι και γερμανοί μάχονταν σκληρά. Η άσχημη για το ρωσικό στρατό τροπή του πολέμου και η εξαθλίωση του λαού στάθηκαν αφορμές για την έκρηξη της Ρωσικής επανάστασης. Η κυβέρνηση του Λένιν, με υπουργό Εξωτερικών τον Τρότσκι, άρχισε να διερευνά τις δυνατότητες υπογραφής ειρήνης με τη Γερμανία. Στις 15 Δεκεμβρίου υπογράφηκε ανακωχή με τη Γερμανία στο Μπρεστ-Λιτόφσκ και, μετά από λίγους μήνες, ειρήνη (3 Μαρτίου 1918).

Ταχυδρομική κάρτα από το μέτωπο (1915)

Βαλκανικό Μέτωπο

Ο Τούρκος στρατηγός Εμβέρ πασάς, θεωρώντας πως το συμφέρον της Τουρκίας βρισκόταν με το μέρος της Γερμανίας, υπέγραψε μυστική συνθήκη μ' αυτήν στις 2 Αυγούστου. Η είσοδος της Τουρκίας στον πόλεμο είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία τριών νέων μετώπων (Καλλίπολης, Καυκάσου, Μεσοποταμίας). Στις 26 Μαΐου 1916 καταλήφθηκε το ουκρο Ρούπελ, από τις γερμανοβουλγαρικές δυνάμεις, παρά την μη συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο.

Η πορεία της Ελλάδας στον Πόλεμο

Ο Ελ. Βενιζέλος επιδίωκε την είσοδο της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ. Οι Αγγλογάλλοι όμως απέβλεπαν στη συμμαχία ή ουδετερότητα της Βουλγαρίας και Τουρκίας (κάτι που δεν κατάφεραν) και απέρριπταν προς το παρόν τις προτάσεις του Βενιζέλου. Στη φιλοανταντική πολιτική του Βενιζέλου θα εναντιωθεί το Παλάτι, όταν ο Έλληνας πρωθυπουργός ζήτησε να συμμετάσχει η Ελλάδα στο πλευρό των Συμμάχων στην επιχείρηση των Δαρδανελίων (Φεβρουάριος 1915).

Στις 16 Αυγούστου 1916 γίνεται το Κίνημα της Εθνικής Αμύνης στη Θεσσαλονίκη, που το υποστηρίζει ο συμμαχικός στρατός, που έχει στο μεταξύ αποβιβαστεί στη Θεσσαλονίκη. Ο Βενιζέλος τίθεται επικεφαλής του κινήματος. Στις 24 Νοεμβρίου 1916 η ολοκληρωμένη Προσωρινή Κυβέρνηση κήρυξε τον πόλεμο στις Κεντρικές Δυνάμεις. Η Ελλάδα, το 1916, είχε κοπεί στα δύο: Από τη μια μεριά το κράτος της Θεσσαλονίκης αποφάσισε να διενεργηθεί στρατολογία σε μεγάλη κλίμακα και οργάνωσε την μεραρχία του Αρχιπελάγους και κατόπιν τις μεραρχίες Κρήτης και Σερρών. Από την άλλη μεριά η κυβέρνηση των Αθηνών αντιπαρτάσσονταν στους οπαδούς του Βενιζέλου.

Ο βασιλιάς αποσύρεται από το θρόνο, χωρίς να παραιτηθεί τυπικά, στις 15 Ιουνίου 1917, και φεύγει στην Ελβετία αφήνοντας στη θέση του το δευτερότοκο γιο του Αλέξανδρο. Ο Βενιζέλος έρχεται στην Αθήνα και σχηματίζει κυβέρνηση στις 13 Ιουνίου. Στις 15 Ιουνίου κηρύσσει τον πόλεμο στις Κεντρικές Δυνάμεις εισηγοποιώντας την ανάλογη πράξη της προσωρινής κυβέρνησης της Θεσσαλονίκης.

Η ενεργός συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό των συμμάχων έχει ουσιαστικό αποτέλεσμα τη θριαμβευτική νίκη κατά των Γερμανοβουλγάρων στα υψώματα του Σκρά Ντι Λέγκεν στις 30 Μαΐου 1918 και τη συμμετοχή των Ελληνικών δυνάμεων στην τελική επίθεση και διάσπαση του μετώπου, το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους.

Λίγες μέρες αργότερα, η Βουλγαρία θα συνθηκολογήσει και τον Οκτώβριο του ίδιου έτους η Τουρκία θα συνάψει ανακωχή στον Μούδρο.

Τέλος του πολέμου και συνθήκες

Στις 30 Οκτωβρίου 1918 υπογράφεται η πρώτη ανακωχή του πολέμου, η Συνθήκη ανακωχής του Μούδρου, μεταξύ του Άγγλου ναυάρχου Κάλθορν, πληρεξούσιου των Συμμάχων της Αντάντ αφενός και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αφετέρου. Αυτή η συνθήκη αποτέλεσε και την απαρχή της λήξης του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Την 11η Νοεμβρίου 1918 υπογράφηκε και η δεύτερη και ουσιαστικότερη επί της κεντρικής Ευρώπης ανακωχή, η ανακωχή της Κομπιέν, σε σιδηροδρομικό βαγόνι, όπου είχε εγκαταστήσει ο Γάλλος Στρα-

τάρχης Φερντινάν Φος (Ferdinand Foch) το στρατηγείο του, κοντά στην Κομπιέν.

Οι συνθήκες ειρήνης που υπογράφηκαν τότε κατά ημερολογιακή σειρά είναι οι παρακάτω:

1. Συνθήκη των Βερσαλλιών, την 28η Ιουνίου 1919. Υπογράφηκε μεταξύ των Συμμάχων και της Γερμανίας. Σύμφωνα μ' αυτή, η Γερμανία υποχρεώθηκε να πληρώσει αποζημιώσεις 226 δισεκατομμυρίων χρυσών μάρκων για τις καταστροφές που προκάλεσε στη διάρκεια του πολέμου, να μειώσει το στρατό της σε 100.000 άνδρες και το στόλο της σε δυναμικό 108.000 τόνων. Υποχρεώθηκε επίσης σε μεγάλες εδαφικές παραχωρήσεις: έχασε περίπου 75.000 τ.κλμ. του εδάφους της με πληθυσμό 7.000.000 κατ. (το μεγαλύτερο μέρος παραχωρήθηκε στην Πολωνία και στη Γαλλία) και όλες τις αποικίες της, από τις οποίες τη μερίδα του λέοντος (73% του εδάφους και 47% του πληθυσμού) πήρε η Αγγλία. Η Συνθήκη αυτή αποτέλεσε μια από τις αιτίες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

2. Συνθήκη του Σεν Ζερμέν, (ή Συνθήκη Αγίου Γερμανού), στις 10 Σεπτεμβρίου 1919. Υπογράφηκε μεταξύ των Συμμάχων και της Αυστρίας. Η Αυστρία υποχρεώθηκε να παραχωρήσει εδάφη με συνολική έκταση 220.000 τ.κλμ. και πληθυσμό 22.000.000 κατ., από τα οποία το μεγαλύτερο μέρος παραχωρήθηκε στην Πολωνία, στην Τσεχοσλοβακία και στην Ιταλία.

3. Συνθήκη του Νεϊγύ, την 27η Νοεμβρίου 1919. Υπογράφηκε μεταξύ των Συμμάχων και της Βουλγαρίας. Μ' αυτήν αποσπάστηκε από τη Βουλγαρία εδάφη συνολικής έκτασης 9.000 km². με πληθυσμό 500.000 κατ., που παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα (Κομοτηνή, Αλεξανδρούπολη) και στη Γιουγκοσλαβία.

4. Συνθήκη του Τριανόν, την 4η Ιουνίου 1920. Υπογράφηκε μεταξύ των Συμμάχων και της Ουγγαρίας. Με αυτήν η Ουγγαρία έχασε τα 3/4 του εδάφους της και το 65% του πληθυσμού της. Το μεγαλύτερο μέρος παραχωρήθηκε στη Ρουμανία, στη Γιουγκοσλαβία και στην Τσεχοσλοβακία.

5. Συνθήκη των Σεβρών, τη 10η Αυγούστου 1920. Υπογράφηκε μεταξύ των Συμμάχων και της Τουρκίας. Σύμφωνα μ' αυτήν, η Τουρκία περιορίστηκε στο μικρασιατικό της τμήμα, η Συρία δινόταν στη Γαλλία, η Μεσοποταμία, η Αραβία, η Παλαιστίνη στην Αγγλία, τα Δωδεκάνησα και το Καστελόριζο στην Ιταλία, αναγνωρίστηκε η προσάρτηση της Κύπρου στην Αγγλία και δόθηκαν στην Ελλάδα η Ανατολική Θράκη (μέχρι τα πρόθυρα της Κωνσταντινούπολης) και τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος, καθώς και η δυνατότητα εξάσκησης κυριαρχικών δικαιωμάτων στην περιοχή της Σμύρνης κ.λπ. Δύο χρόνια αργότερα, και ενώ είχε μεσολαβήσει η Μικρασιατική καταστροφή, η συνθήκη της Λωζάνης (23 Ιουλίου 1923) επέβαλε τελειώς διαφορετικό ελληνοτουρκικό καθεστώς, τόσο εδαφικά όσο και πληθυσμιακά.

Επιπτώσεις σε οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο

Η Ευρώπη εξέρχεται κατεστραμμένη από τον πόλεμο. Η καπιταλιστική Ευρώπη του 19ου αιώνα, δανειστής ολόκληρου του κόσμου, είναι χρεωμένη στις ΗΠΑ και τα δημόσια οικονομικά των κρατών της είναι κλονισμένα. Οι υλικές καταστροφές επηρεάζουν ουσιαστικά την παραγωγή, η οποία μειώνεται σχεδόν στο μισό, σε σχέση με την προπολεμική περίοδο. Ευνοούνται, έτσι, οι νέες εξω-

Η Ευρώπη πριν και μετά τον Πόλεμο

ευρωπαϊκές δυνάμεις, η Ιαπωνία και, κυρίως, οι ΗΠΑ. Η φρίκη του πολέμου προκαλεί μια συγκλονιστική κρίση συνείδησης στους Ευρωπαίους. Άρνηση των παραδοσιακών αξιών, φυγή στο παράλογο, αμφισβήτηση της κατεστημένης κοινωνικής τάξης και αναζήτηση εξόδου στη γενική ανατροπή, απ' όπου θα πηγάζει το κύμα υπερρελισμού στην τέχνη και τη λογοτεχνία. ■

Α' Παγκόσμιος Πόλεμος	
Χρονική περίοδος:	1914 - 1918
Τοποθεσίες:	Ευρώπη, Μέση Ανατολή, Μικράς Ασίας και Αφρική
Αποτέλεσμα:	Νίκη της Αντάντ
Θάνατοι (κατά προσέγγιση)	
Στρατιώτες:	9,7 εκατομμύρια
Πολίτες:	8,9 εκατομμύρια
Σύνολο:	18,6 εκατομμύρια
Κύριοι συμμετέχοντες	
Αντάντ	Κεντρικές Δυνάμεις
<ul style="list-style-type: none"> Ηνωμένο Βασίλειο και Βρετανική Κοινοπολιτεία Γαλλία Ρωσία Σερβία Ρουμανία Μαυροβούνιο Βέλγιο Ιταλία Πορτογαλία, από το 1916 Ελλάδα, από το 1917 ΗΠΑ, από το 1917 Ιαπωνία Κίνα 	<ul style="list-style-type: none"> Γερμανία Αυστρο-Ουγγαρία Οθωμανική Αυτοκρατορία Βο